

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIGA EKOLOGIK TARBIYA BERISH (4-SINF O'QISH DARSLARI MISOLIDA)

M.Jumaniyozova

UrDU Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasida dotsenti, f.f.n.

N.Shermetova

UrDU Ta'lim va tarbiyaviy ishlar nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim) mutaxassisligi 2-kurs magistri

Annotatsiya. *Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qish darslarida o'quvchilarga ekologik tarbiya berish yo'llari ko'rsatib berilgan.*

Аннотация. *В данной статье раскрыты пути и методы экологического воспитания учащихся на уроках чтения в начальных классах.*

Annotation. *In this article, the ways and methods of ecological education of pupils at reading lessons in primary classes are revealed.*

Kalit so'zlar: *boshlang'ich ta'lim, sinfda o'qish darsi, ekologik tarbiya, ekologik madaniyatni shakllantirish, atrof-muhit, ifodali o'qish, barkamol shaxs*

Ключевые слова: *начальное образование, урок чтения, экологическое воспитание, формирование экологической культуры, окружающая среда, гармонично развитая личность.*

Key words: *primary education, reading lesson, ecological education, formation of ecological culture, environment, harmoniously developed personality.*

Bugungi kunda ta'lim sohasida yuz berayotgan o'zgarishlar barkamol shaxs tarbiyasini maqsad qilib, uni amalga oshiruvchi omil va vositalarni yaratishdan iborat. Ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi jismonan sog'lom va aqlan yetuk, intellektual salohiyatga ega bo'lgan komil insonni tarbiyalashga qaratilgan. Boshlang'ich ta'lim uzliksiz ta'limning ajralmas bo'g'ini sifatida ana shu maqsad yo'lida ish ko'radi.

4-sinf o'qish darslari o'z mohiyati, maqsad va vazifalariga ko'ra o'quv predmetlari orasida alohida ajralib turadi. Yosh avlodga ta'lim-tarbiya asoslarini puxta o'rgatish, ularda keng dunyoqarash hamda tafakkur ko'lamini hosil qilish, ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish boshlang'ich sinflardagi o'qish darslarining asosiy vazifalaridan hisoblanadi. O'qish darslarining tarbiyaviy vazifalardan biri- o'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish, ona-tabiatga mehr-muhabbatni uyg'otish ham hisoblanadi.

Ekologik tarbiya deganda, asosan, yoshlarda ekologik madaniyatni shakllanishi ko'zda tutiladi. Barkamol insonning muhim fazilatlaridan biri uning ekologik madaniyatidir. Ekologik madaniyatga ega shaxs barcha tirik mavjudodlarning yashash sharoiti, muhiti qonun-qoidalarini puxta biladi, tabiat muvozanatini saqlashga hissa qo'shadi, u atrof-muhitga nisbatan beparvo bo'lmaydi, aksincha uni yaxshilashga,

sogʻlomlashtirishga harakat qiladi. Ekologik madaniyat tushunchasi ham keng qamrovli boʻlib, inson faoliyatining aksariyat qismini oʻzida mujassamlashtiradi. Ekologik madaniyatda ham insonparvarlik, axloqiy - maʼnaviy xislatlar oʻz aksini topadi. Insonparvarlik esa maʼlum maʼnoda insonlarning ichki-his-tuygʻusining maʼlum bir qismini tashkil etuvchi asosiy dunyoqarashdir. Bu dunyoqarashning tarkibiy qismida ekologik madaniyat yotadi.

Ekologik madaniyatda insonning ekologik etikasi, axloqiy va diniy xislatlari ham shakllanadi. Ana shu etik nuqtai-nazardan yondashganda tabiat umumiy uy ekanligi, insoniyat faoliyatiga taalluqli ekanligi unutilmaydi.

Demak, tabiatga madaniy-etuk jihatdan qarash har bir shaxsning, umuman, insonning burchidir. Mana shu masalalarga boshlangʻich oʻqish darslarida diqqat qaratish muhim va dolzarb sanaladi. Zero, oʻquvchilarni tabiat bilan yaqindan tanishtirish, sodir boʻlayotgan turli xil ekologik hodisalarga munosabat bildira olish salohiyatini tarbiyalash bugungi kunda boshlangʻich sinflardagi ekologik taʼlimni juda muhim yoʻnalishga aylantirmoqda. Binobarin, oʻquvchilarning ekologik taʼlimida tabiiy-ilmiy bilimlarni egallashda eng muhim bosqich boshlangʻich taʼlim hisoblanadi. Insonning tabiatga kelajakdagi munosabati shu davrdan boshlanadi.

Boshlangʻich taʼlimda bevosita ona-tabiat, yil vasllari bilan bogʻliq mavzularni oʻrganishda bu masalaga bevosita yondashiladi. 4-sinf “Oʻqish kitobi” darsligidagi materiallarni oʻrganish orqali oʻquvchilarga ekologik tarbiya berish maqsadga muvofiq hisoblanadi, bunda ularning ona tabiat haqidagi tushunchalari kengaytiriladi, shuningdek, ularga inson ham tabiatning ajralmas bir boʻlagi ekanligi, tabiatni avaylab-asrash oʻzimizni asrash ekanligini uqtiriladi.

Boshlangʻich sinf oʻquvchilariga ekologik tarbiya berish hikoya oʻqish darslarida ham amalga oshirilishi mumkin. Xususan, oʻquvchilarda tabiatga muhabbat va uni asrash tuygʻusini shakllantirish 4-sinfda oʻqiladigan X.Toʻxtaboyevning “Nihollarning nolasi” hikoyasi juda katta ahamiyat kasb etadi. Bu hikoyada koʻkalamzorlashtirish oyligida oʻquvchilarning xursand boʻlib koʻchat ekishlari, ikki yuz niholchaning xursand boʻlib quyoshga boʻy choʻzishlari, ammo keyin bu nihollardan xabar olishmagani, ularning birin-ketin suvsizlikdan nobud boʻlganliklari zoʻr badiiy mahorat bilan tasvirlangan. Zero, hikoyada tasvirlangan voqealar oʻquvchilarning kundalik hayotlarida yuz berayotganligi hech kimga sir emas. Baʼzan oʻquvchilar oʻqituvchining tayziqi ostidagina koʻchatlarni sugʻoradilar, ularni yuzaki parvarishlaydilar. Ammo hikoyada yangi ekilgan nihollarning suvsizlikdan “Suv, suv” deya faryod urib, azoblanib halok boʻlish oʻrinlarini oʻqish jarayonida oʻqituvchi oʻquvchilar ongiga nihollarning ham tirik mavjudot ekanliklarini, ularga ham parvarish zarurligini yetkaza olishi darkor. Bunda hikoyani ifodali oʻqish, suvsizlikdan nobud boʻlayotgan nihollar holatini oʻquvchilarga yetkazish muhimdir. Ayniqsa, oʻquvchilar zoʻr ishtiyok bilan ekan novcha niholcha ajal bilan qattiq olishishi, har daqiqa uni ekan bolalarni koʻzlari toʻrt boʻlib kutishi oʻrinlariga oʻquvchilarning diqqatini qaratish lozim. “...

Qaddi-qomati kelishgan novcha niholcha bu judolikdan dahshatga tushdi-yu, lekin o'zini yo'qotmadi. "Yo'q,- deya chayqalib ketdi novcha niholcha,- men o'lmasligim kerak, men yashayman, yashayman!"

- Suv!- deb chinqirib yubordi. ..."

Bu hikoyani o'qish orqali o'quvchilarda o'z ishlariga mas'uliyat hissi ham tarbiyalanishiga ahamiyat berish dars samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Boshlang'ich sinf o'qish darslarida yil fasllari bilan bog'liq mavzularni o'rganishda ochiq tabiatga ekskursiya uyushtirish ham samarali vositalardan biridir. Darslarni ochiq osmon ostida o'tkazish o'quvchini tabiat haqidagi fikrlarni bir qadar tiniqlashtiradi va boyitadi. Chunki kitobda o'qigan daraxtning tanasiga qo'l qo'yishi, suratini ko'rgan gulni muattar hidini ham tuyushi yoki qayrilgan butaga tirgovuch berishi, iliq nurlari bilan erkalayotgan quyoshga javoban jilmayishi orqali o'quvchi tabiat bu ona ekanligini to'liq his qiladi. Zero, eng yaxshi mazmun ham o'quvchilarning faoliyatiga qo'shilgandagina ularning ongiga yetib boradi. Yana ham oddiyroq qilib aytganda, o'quvchi o'qituvchi hikoya qilib berganidan ko'ra o'zi anglab yetgan voqea- hodisalarni ko'proq esda saqlab qoladi. Aslida ham o'qituvchilarning vazifasi o'quvchini atrofda bo'layotgan o'zgarishlarni tez va to'g'ri idrok etish va vaziyatga muvofiq xulosa yasashga yo'naltirishdir.

Ko'rinadiki, boshlang'ich sinflarda ekologiya haqidagi dastlabki tushunchalarni berishda nafaqat "Tabiat" darslari, balki sinfda o'qish darslari ham muhim ahamiyatga ega. Bu darslarda o'qilayotgan mavzu doirasida o'quvchilar ona-tabiat haqida, uning insoniyatning bir bo'lagi haqidagi tasavvurlari shakllantiriladi va kengaytiriladi. Tabiatga ongli munosabat uyg'otiladi. Bu boshlang'ich sinf o'quvchilarining ma'naviyatli inson bo'lib voyaga yetishishlariga katta yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Umumiy o'rta ta'limning Davlat Ta'lim Standarti va o'quv dasturi (Boshlang'ich ta'lim).- Toshkent, 2017.
2. Qosimova K., Matchonov S., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent, "Nosir", 2009.
3. Matchonov S., Shojalilov A. va boshqalar. O'qish kitobi. 4-sinf uchun darslik. – Toshkent, "Yangiyul Poligraph service", 2020.